

ПАРАФІЯ І СВЯЩЕНИК ІЗ РОЗВАДОВА РОЗДІЛЬСЬКОГО НАМІСНИЦТВА В ОПІНІЇ ГЕНЕРАЛЬНОГО ВІЗИТАТОРА (1740 РІК)

Після реформи Замойського собору генеральні візитації у Київській унійній митрополії набули нового динамізму, перетворившись на один із найдієвіших інструментів рецепції постанов 1720 р. та, водночас, засобом всеохопного контролю за приватним життям і душпастирською діяльністю парафіяльного духовенства. Не була тут винятком і Львівська єпархія, де до першого поділу Речі Посполитої місцеві єрархи організували аж сім масштабних пастирських ревізій – 1726 – 1727, 1730 – 1733, 1738 – 1744, 1745 – 1748, 1753 – 1757, 1758 – 1765 і 1771 – 1772 рр.¹ Одними з найменш вивчених досі залишаються матеріали канонічного огляду церков Львівського крилосу-офіціалату за 1740 – 1743 рр. Свого часу цьому комплексові джерел, що відклався у Відділі рукописів та стародруків Національного музею ім. Андрея Шептицького у Львові², присвятив розвідку о. Юліан Бабій, який зосередив увагу на аналізі парафіяльного укладу життя Калуського намісництва³.

Генеральна візитація 1738 – 1744 рр. проводилася згідно з наперед визначеною програмою, що була регламентована спеціально розробленим для цього квестіонаром⁴, яким послуговувалися візитатори під час обстеження церков. Документ, наслідуючи загалом візитаційну інструкцію Замойського собору⁵, водночас уточнював обсяг повноважень єпископських комісарів і містив застережні пункти щодо можливих зловживань, а також пропонував партикулярний варіант формуляра для укладення протоколу генеральної візитації парафіяльного храму.

Відповідно до програми візитаційної інструкції 1739 р., священник поставав як ключова особа, від якої залежав успіх Замойської реформи⁶. Тому обов'язком візитатора було з'ясування якнай докладніших даних про особу місцевого душпастиря. Єпископський комісар мав ретельно фіксувати дату й обставини отримання клириком рекомендації (презенти) ктитора (колятора), отримання ним єрейських свячень та інсталяційної (ставленої) грамоти свого святителя на парафію. Окрім того, візитатора цікавили відомості про правовий і канонічний статус обіймання отцем парафіяльного уряду, наявність у нього відповідного літургійного опорядження та церковного реманенту для богослужінь й уділення Святих Тайн. Ревізор особисто визначав загальноосвітній рівень, богословську підготовку та душпастирську творочність священника (знання основ християнського віровчення, канонів Церкви, постанов Замойського та єпархіальних соборів), а також дізнавався про його публічну поставу. Усю цю інформацію єпископський комісар отримував як особисто, так і шляхом опитування вірних, членів церковного причту, місцевого братства і навіть колятора. Позитивні характеристики пароха зазвичай не занотовувалися, натомість усі факти порушення норм поведінки чи недоліки в душпастирстві візитатор ретельно вписував у підсумковому документі чину візитації – Реформаційному декреті.

Обраний нами для джерелознавчого аналізу протокол генеральної візитації церкви Воскресіння Христового в с. Розвадів Роздільського намісництва Львівського крилосу-офіціалату⁷ вписаний у рукописний кодекс під назвою “*Visitationis Generalis Diaecesis Leopoliensis ab Anno 1740 ad Annum 1743*”⁸. Візитаційний протокол укладений латинською та польською мовами, скорописом XVIII ст. (коричневим чорнилом), характер письма виразний. Зміст і структура опису парафіяльного храму в протоколі цілком наслідує візитаційну інструкцію владики Атанасія (Шептицького). Ревізія 1740 р., як свідчить аналіз кодексу Ркл-17, не охоплювала всю Розвадівську парафію, а лише саму Воскресенську святиню, церковні споруди на території плебанії, духовну особу та джерела її матеріального забезпечення. Візитаційний протокол зосереджений на інвентаризації рухомого й нерухомого майна, тому дає чітке уявлення про тогочасний стан парафіяльного храму та його опорядження. Саме цього вимагала й інструкція 1739 р.: описати церкву “з усім її опорядженням і оздобами”, “докладно” оцінити “чаші, ризи, книги”⁹.

Візитаційний протокол розпочинався заголовком, де писар указував назву поселення (с. Розвадів), на території якого знаходилася церква і де й відбувалася ревізія. У нашому випадку – це парафіяльна церква. Спочатку єпископський комісар фіксував титул храму (Воскресіння Христового). Наступна інформація стосувалася землевласницької належності населеного пункту (королівщина Дроговизьке староство), адже йшлося про номінального чи фактичного ктитора парафії. Далі візитаційний писар стисло описував екстер’єр святині (дерев’яна, гарна, побита гонтом), натомість інформація про її інтер’єр зводиться до поверхової характеристики іконостасу (сніцерської роботи, гарно намальований) та наявності “святих речей” у святині (престол, кивот, жертвник). Ретельно зафіксовано перелік церковних ґрунтів (лан поля та сінокоси на бл. 108 косарів)¹⁰, наданих колятором на утримання пароха. Відомості про дзвіницю (акуратна з трьома дзвонами) і цвинтар (огорожений парканом) були покликані засвідчити реальний стан церковного бенефіцію та виявити ступінь заангажованості локальної унійної спільноти в парафіяльне життя.

Священик, літургісанти Розвадівського храму, у візитаційному протоколі названий “парохом”¹¹. Станом на 1740 р. цю посаду обіймав Гавриїл Баскочинський. Наявна у документі нарративна інформація дає змогу визначити тривалість перебування священика на парафії, реконструювати розвиток його духовної кар’єри, родинні пов’язання і соціокультурні стратегії поведінки в умовах мікросоціуму, а також динаміку контактів із вищою церковною владою і персональні форми залежності/підлеглості Святоюрському владичому дворові. Як дізнаємося з візитаційного опису, для отримання Розвадівської парафії о. Гавриїлу довелося скласти іспит єпископові зі знання християнський таїнств, інших богословських наук, церковну адміністрацію та про обов’язки в парафії, а також отримати дозвіл на клопотання про презенту. Єрейські свячення клирику уділив львівський єпископ Атанасій (Шептицький)¹². Опитані візитатором парафіяни не висловили жодних зауважень щодо виконання священиком своїх душпастирських обов’язків, що може вказувати на Баскочинського як на сумлінного пароха, котрий дбав про “славу Божу” в парафії. Водночас вірні не схвалювали поведінку священика в повсякденному житті, про що візитатор наголосив у Реформаційному декреті. Що стосується матеріальних підстав праці пароха, то, окрім уже згадуваних ґрунтів, він щороку отримував від односельців (на той час їх було бл. 130), “за давнім звичаєм своїм”¹³, т. зв. проскурне у розмірі півмачка львівського жита (еквівалент 9,73 л).

Детально реєструючи церковне опорядження, писар згрупував його у чотири невеличкі розділи: “Оздоба тієї церкви”, “Книги” (богослужбові, проповідницькі, метрики), “Ризи” (святеничі фелони, занавіски на Царські Врата, хоругви), “Покривала” (елементи священничого одягу та напрестольні покривала)¹⁴. У протоколі вказувалися кількість описаних артефактів, їхній вигляд, матеріал та спосіб виготовлення. Якщо йшлося про тканину, то зазначалися її колір, фактура, орнамент, тип оправи тощо. Щодо літургійних книг, додатково вказувався їхній вік, однак дуже приблизно (“давні” і “нові”).

Завершальний розділ протоколу – Реформаційний декрет – наголошував на особистих і душпастирських недоліках парафіяльного священика. У випадку о. Гавриїла Баскочинського йшлося про зловживання алкоголем, відвідування корчми і відкритий непослух вищій духовній владі¹⁵. Ліками від такої поведінки, що згіршувала вірних, візитатор визначив Псалом 50 “Помилуй мене, Боже”. “Чорну проблему” тогочасного духовенства – пияцтво – неодноразово артикулювали єпархіальні собори Львівського владичтва першої половини XVIII ст. Зокрема, Атанасій (Шептицький) в одному зі своїх пастирських листів наполягав, аби клирики не сиділи в корчмі та не вживали міцних трюнків під загрозою усунення від парафіяльного уряду¹⁶.

Попередній аналіз змісту й структури протоколу генеральної візитації Воскресенської церкви в Розвадові засвідчує, що загалом матеріали єпископської ревізії Львівського крилосу-офіціалату 1738 – 1744 рр. містять надзвичайно вартісну інформацію про сакральну архітектуру Галичини того часу, церковне землеволодіння, міську й сільську топоніміку, храмове малярство, місця публічного релігійного культу, демографічну ситуацію в регіоні, економічні моделі господарювання, репертуар богослужбової й проповідницької літератури, ужиткове мистецтво тощо. Уважне вивчення більш репрезентативної джерельної бази відкриє перспективи глибшого аналізу соціального, культурного і релігійного життя одного з цільних представників української еліти XVIII ст. – парафіяльного духовенства¹⁷, його правового й економічного статусу, а також дасть можливість реконструювати в просографічному ключі історії багатьох священничих родин й біографії окремих душпастирів як представників важливої соціальної групи українських земель Речі Посполитої доби пізнього Бароко.

ДОКУМЕНТ

[1740 р.] – Протокол генеральної візитації парафіяльної церкви Воскресіння Христового в с. Розвадів Роздільського намісництва Львівського крилосу-офіціалату

[арк. 329 зв.] Visitatio ecclesiae parochialis Rozwadowiensis

Cerkiew tamtejsza tituli Resur[r]ectionis Christi Domini w starostwie Drohowizkim, drewniana, wspaniała, gątami pobita. Ma pro sustentatione parochi pola łan, sianożęci na kossarz?w plusminus sto, o czym przywilegie krolewskie ktore ad praesens są w schowaniu [арк. 330] in archivio ecclesiae cathedrali Leopoliens[is]. Intus w cerkwi Deisus snycerskiej roboty pięknie zmalowany w Ołtarzu wielkim. Mensa obrusami przykryta, antemisale cum S[ancti]s[im]um reliquiis moderni Illustrisimi Domini loci ordinarium, tabernaculum kłudzieczką się zamyka, renovatio S[anctissimi]. Bywa druga mensa, to iest żertownik, obrusem przykryty u obrazami adornowany, posazki niemasz. Dzwonnica noviter wyfundowana, porządna cum campanis tribus. Cmentarz parkanem circumcirca obbudowany. Paroch przy tey cerkwi Wielebny k[s]iądz Gabriel Baskoczyński, za presentą J[ego]m[ó]sci P[an]a starosty

drohowizkiego per modernum Illustrisimum Dominum loci ordinarium konsekrowany y installowany. Prowizorami tej cerkwi parochianie rozwadowscy, tych tedy iest plusminus sto trzydzieści, powinni ex antique consuetudine sua wrocznie kazdy parochowi in vim proskurnego po pułmacku lwowskim żyta oddawać.

Decor ejusdem ecclesiae

Kiluh?w cynowych cum omnibus requisitis dwa.

Pixis cynowa jedna.

Vacula na Miro Ś[więte] cynowa.

Lichtarzyk?w cynowych para jedna.

Dzwonk?w spiżowych w cerkwi para jedna.

Lichtarzyk?w mosiężnych para jedna.

Tribularz?w mosiężnych para jedna.

Krzyż cynowy z sedesem jeden.

Kięgi

Ewangelia w prostey oprawie dwoje.

Mszał nowej edycyi jeden.

Służebnik dawney edycyi jeden.

Apostoł jeden, Trefologion jeden.

Treodion dwie, Oktoichon jeden.

Czasosłow jeden, Psalterz jedna.

[aprk. 330зв.] Trebnik dawney edycyi jeden.

Trebniczek nowej edycyi jeden.

Książka Troje Nabożeństwa jedna.

Klucz Rozuminya do kazań księga jedna.

Kazusy cerkiewne jedne.

Metryka baptisatorum et copulatorum.

Apparaty

Apparat adamaszkowy wenecki w kwiaty różnego koloru na dnie kafowym cum omnibus requisitis jeden.

Apparat grudetorowy niebieski z kwiatkami srebrem wyrabianemi cum omnibus requisitis jeden.

Apparat pułpartyrkowy zielony jeden.

Zasłonka szagrynowa niebieska jedna.

Zasłonka harofowa czerwona jedna.

Chorągiew na płutnie malowana dobra jedna.

Chusty

Alb kapłańskich cztery.

Obrus?w z prymitek ośmnaście.

Humerałów trzy, korporał?w dwa.

[Decretum reformationis]

Ex[cellentissi]mi R[everendissi]mi in Christo Patres visitatores per diaecesim Leopoliens[im] cum facultatibus delegati in visitationae ecclesiae parochialis Rozwadowinsis peracto de vita et moribus R[evere]ndi praesentis parochi rozwadowiens[is] cum parochianis ad hunc actum visitationis convocatis et congregatis examine ex quo quoniam sufficienter constat, quod R[evere]ndus parochus post praemissos jam contra ipsum judiciales canonicas monitiones crapulae nimiae et ebrietati indulserit cauponam seu tabernam frequentaverit vitamque suam in potu non correxerit. Proinde eundem punibilem ad invene [...] ¹⁸ et quatenus

in vim paenae salutaris disciplinam per psalmum “Miserere mei Dei Deus” incontinenti expleat mandarunt et in posterum ebrietatem fontem malorum fugiat sub paena privationis beneficio ulti mariae monuctio dureti sui vigore.

Джерело: Національний музей імені Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописів та стародруків. – Ф. Рукописи латинські. – Спр. 17. – Арк. 329зв.- 330зв.

¹ Див. про це докладніше: Сkochиляс І. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726 – 1733 рр.: зміст та структура опису // Україна в минулому: збірник статей. – Київ-Львів, 1996. – Вип. ІХ. – С. 186-203; Його ж: Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. – Т. 2. – Львів, 2004; Його ж: Протоколи генеральних візитацій церков Київської унійної митрополії XVIII століття (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва) // Записки НТШ. – Т. 238. – Львів, 1999. – С. 434-514.

² Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові, Відділ рукописів та стародруків (далі – НМЛ). – Ф. Рукописи кириличні і латинські (далі – Ркл). – Спр. 17. – Арк. 1-500. Кодикологічний опис цих матеріалів у: Сkochиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть... – Т. 2. – С. XXXI-CXLVIII.

³ Бабій Ю. Калуський деканат тому двісті літ назад // Нива. – Львів, 1939. – Ч. 3. – С. 102-109; Ч. 4. – С. 132-136.

⁴ Пам'ятку виявив і опублікував мовою оригіналу та в перекладі на українську: Сkochиляс І. Програма реформ у Львівській єпархії в післязamoйський період: візитаційні інструкції Атанасія (Шептицького) 1732 та 1739 років // Ковчег: науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2000. Ч. 2. – С. 347-371.

⁵ Інформаційні питання під час візитацій // Провінційний Синод у Замості 1720 року Божого: постанови – Synodi Provincialis Zamosciensis anno MDCCXX: acta. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 275-291.

⁶ Атанасій (Шептицький). Інструкція для відкритого та законного проведення генеральної візитації // Сkochиляс І. Програма реформ у Львівській єпархії... – С. 365-368.

⁷ Тепер це місто Розвадів Миколаївського району Львівської області. У церковному відношенні місцева парафія входить до складу Миколаївського деканату Стрийської єпархії Львівської митрополії Української греко-католицької церкви.

⁸ НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 17. – Арк. 1-500.

⁹ Атанасій (Шептицький). Інструкція для відкритого та законного проведення Генеральної візитації // Сkochиляс І. Програма реформ у Львівській єпархії... – С. 366-367.

¹⁰ НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 17. – Арк. 329 зв.

¹¹ Термін “парох” з'явився у лексиконі Унійної церкви лише у XVII ст. і остаточно утвердився після Замойського собору 1720 року. До цього часу послуговувалися такими дефініціями, як “священик”, “пресвітер”, “єрей”, “піп” (цей термін набув негативного, принизливого забарвлення) (Bieńkowski L. Organizacja Kościoła wshodniego w Polsce // Kościół w Polsce. – Т. 2. – Kraków, 1969. – S. 951.

¹² НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 17. – Арк. 330.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. – 330зв.

¹⁶ Собори Львівської єпархії XVI – XVIII століть / Упоряд. та істор. нарис І. Скочиліса. – Львів, 2006. – С. 136.

¹⁷ Вагомий внесок у вивчення проблематики, в т. ч. за матеріалами пастирських візитацій, на початку XX ст. зробила: Бордун М. Побутовий огляд з життя духовенства львівської єпархії другої пол. XVIII ст. // Записки НТШ. – Т. 109. – Львів, 1912. – С. 39-90; Т. 110. – С. 55-100.

¹⁸ Нерозбірливо.

Ірина Вереш.

Парафія і священник із Розвадова Роздільського намісництва в opinii генерального візитатора (1740 рік).

У статті на прикладі візитаційного опису однієї з церков Галичини розглядається джерелознавчий потенціал матеріалів генеральної візитації Львівської єпархії 1738 – 1744 рр. Аналіз цього джерела засвідчує його виняткову вартість для дослідження соціального, культурного і релігійного життя парафіяльного духовенства XVIII ст. та його правового й економічного статусу.

Iryna Veresh.

The parish and the priest from Rozvadiv of the Rozdil governorship in the opinion of the General Visitor (1740).

In this article on the example of the visitor description of one of the churches in Galicia the potential of source materials of the general visitation of the Diocese of Lviv 1738 - 1744 is considered. Analysis of this source proves its exceptional value for the study of social, cultural and religious life of the parish clergy of the XVIII-th c. and its legal and economic status.